

M. W.

Efterretning

om

en meget gammel Dansk Bibel

som findes. Manuscript

i Hønhædle og Høyn-Belbaarne Herr Conferentz-Raad

OTTO THOTTES

Bibliothek.

Det er et meget berømmeligt Arbeide som den lærde Presbyter Oratorii Jacob le Long har gjort, at hand udi sin Bibliotheca sacra har opregnet alle de merkelige Manuscripter og Editioner af den hellige Skrift, som hand har kundet opspørge, baade hvor Manuscripter af Grundsprogene og hvor Manuscripter af Versionerne findes, saavel hvilke Versioner der ere giorte over den heele Bibel, eller nogen Deel af Biblen, og hvor de ere trykte, som hvor der ere udfomne Editioner af Biblen i Grundsprogene:

De mange slags Oversættelser som der opregnes, kand man ansee som ligesaa mange Beviser paa at GUD har opfyldt og dagligen opfylder det hand ved Propheterne i det Gamle Testamente har ladet spaa om den christelige Kirkes Udbredelse iblant Hedninger, at Jorden skulde blive fuld af Herrens Kundskab. Es. XI. 9. at Hedningene skulde vandre i Israels Lys. Es. LX. 3. at fra Solens Opgang og indtil dens Nedgang skal Herrens Naam være stort iblant Hedningene. Mal. I. II.

Men da de Efterretninger som gives i dette Skrift, dog ikke ere saa fuldkomne, at de jo her og der kunde forbedres eller forøges; saa anseer jeg det for min Lykke, at jeg har kundet finde Anledning til at give et Supplement i henseende til Danske Bibles. Næmlig le Long har temmelig vel opregnet de Danske Versioner som ere giorte efter Reformationen, og deres Editioner, men har ikke vidst at melde noget om nogen Dansk Version som haver været til for Reformationen, da hand dog anfører Italiænske, Spanske, Frandske, Engelske og Tydske Versioner, som ere giorte for den Tiid; med mindre man vilde didhen regne versionem Danico-Saxonicam og versionem Normanno-Saxonicam som nævnes iblant de Engelske Bibles. Hvad Kundskab jeg har om den gamle Danske Version som jeg denne Siide agter at tale om, den har jeg at tilskrive Høyædle og Høy-Belbaarne Herr Conferentz-Raad Thottes Godhed, hvis ulignelige Bibliothec er saa stor en Prydelse for Kiøbenhavn, som dens Eyere er studerende Folkes store Belyndere. Som hand ogsaa har beviist ved at laane mig dette kostbare Manuscript, i saa lang Tiid, som jeg behøvede til at samle den Efterretning som jeg hermed kand fremlegge.

Denne herlige Levning fra vore Forfædres Tiider, er meget høyt at agte, da den ikke allene kand tiene til Oplysning udi Sprogget frem for mange andre gamle Skrifter, saasom man alle Tider med Bished kand vide, hvad for et Latinsk Ord interpres har vildet exprimere med et hvert Dansk Ord som her forekommer, og derfor har ikke langt at søge efter, hvad et hvert Ord som nu er ubrugeligt skal have for en Bemærkelse; men i særdelighed, fordi dette Arbeide vidner om Guds gode Forsyn over sin christelige Kirke, at som hand stedse har vedligeholdt denne, saa har hand ogsaa vildet, at hans Ord hvorved den plantes og bygges skulde af alle læses og forstaaes: hvilken hans naadige Villie er bleven forhindret af dem som ikke vilde tillade at Oversættelser maatte være til, og forsomt af dem som ikke vilde bruge dem der vare til.

Hvo der har været den lærde Mand som har giort denne Oversættelse, er vel ikke at udfinde, saasom Titlen udi dette MSt. fattes, saavel som og Enden deraf, men dersom hans Navn havde været bekiendt, saa havde det i henseende til dette Arbeide været al Ære værd, saasom

saasom hand derved har udviist en temmelig god Erudition efter sine Tidens Leilighed, og tillige havt den Skionsomhed, at anvende sin Tid og Gliid paa det allerædelste og nytteligste Verk som den kunde anvendes paa.

De første to Blade af denne Bog ere ved Velde fortæredede og forkomne, og noget af det tredie, saa at Manuscriptet først begyndes fra disse Ord Gen. II. 10. ok lifsens trææ mith *** ok godheetz ok ondheetz kwnnelses trææ, ok en flodh wtgik -- paa nogle andre faae Steder i Bogen fattes ogsaa enkelte Blade, og Manuscriptet gaaer ikke videre end indtil 4. Regg. XXIII. 18. ok hans been skulæ blive wrördhe mz prophetens ben: hvilket er stor Skade. Thi havde Begyndelsen og Enden været derved, saa havde man maaskee kundet der finde Efterretning om paa hvis Befaling, ved hvem og paa hvad Tid denne Oversættelse er giort, saa og havt i det ringeste dette samme Stykke des fuldkomnere.

Uf dette Manuscripts Størrelse kand man slutte, at der formodentlig maa have været to andre ligesaa store Volumina til, som have indbefattet de øvrige Boger af den hellige Skrift, hvilke om de een gang ogsaa blive opdagede særdelis vilde fornøye deres Sind som elste Fædernelandets Antiquitæter.

Saa vel Sproggets Beskaffenhed som Orthographien, og Bogstavernes Dannelse give Anledning til at tænke, at baade Oversættelsen er forferdiget og dette Exemplar skrevet i det siortende Seculo, eller i Begyndelsen af det femtende. Det er skrevet paa Papiir in folio, ikke af een Skrivere, men af tre adskillige, hvilket ikke allene kand kiendes af den Forskiel som er imellem disse tre Hænder, at nemlig den mellemste er ikke nær saa flydende som den første og den sidste, og noget meere gammeldags end de ere, ja endogsaa i somme Ord bruger en anden Orthographie f. E. i stæden for den første Haand skriver: Gud eller Gwdh, gifwe, iheel eller ihæl, skriver den anden Gwth, gifwe, ihæl: saa sætter og den anden Haand ofte et i hvor den første og sidste bruger e, som landith, solins, ödkins, folkith, hwil- kith, haffins, hofwith, arkin; Men det kand endogsaa gandske tydeligen kiendes deraf, at der er en Sides eller en halv Sides Rum imellem

hvor den første Haand slipper og den anden begynder Deut. V. 6. saa og hvor den anden Haand slipper og den tredie begynder I Sam. IIX. I.

Om dette Exemplar er Originalen selv eller en Copie skulde man vel best kunde slutte, af de udi Skrivningen begangne og samme Tiid med samme Haand rettede Feil: Af disse ere somme saaledis beskafne at man deraf kunde fatte den Tanke, at det er Originalen, saasom Gen. XXXV. 22. Sin Fadærs tæktæqwynnæ, æller nærliggærskæ: der har først været skreven thiænæstæqwynnæ, men thiænæstæ er udslukt med en rød Strøg og in margine skrevet tæktæ. Denne Forandring synes at være gjort efter den latinske Text selv, hvor der staaer: concubina Patris sui. Saaledis ogsaa cap. XLII. 27. hvor der staaer i Latinen: apertoqve unus sacco, ut daret jumento pabulum in diverforio: Oversættelsen lyder saaledis: ok jen aff thm lodh op sækkæn, at han ikuld hæ giftwe öghz fodher j eth hws til hwilkæt samæm kommæ monghe weyæ. Skriveren har først vilde skrive assenet, men førend hand har skrevet Ordet til Ende, gjort en Strøg over alle, og skrevet i samme Linie öghet, maaskee fordi hand har seet at i vulgata stod jumento. Saa og Gen. XLIII. 25. audierant enim qvod ibi comesturi essent panem, paa Dansk lyder det saa: forthy the hörde at the ikuldhe ædhæ ther brödh, Skriveren har først skrevet han, men rettet i samme Linie og skrevet the. Ligeledis cap. XLV. 9. hæc mandat filius tuus Joseph. Thette bebudher thin Sön Joseph. Skriveren havde først skrevet hannom, men har igien udsløttet det Ord og i stæden derfor skrevet thin. Af disse og slige Exempler kunde man tænke, at da Feilene synes at være rettede efter den Latinske Text, en blot Copiist havde maaskee ikke havt Anledning enten at begaae disse Feil eller at rette dem.

Men af andre Feil som ere rettede kand man være visse paa, at dette Exemplar er en Copie af et andet Manuscript, som enten har været ferdigt og ældre end dette, eller ogsaa har været den første Elaboration hvorefter dette er reenskrevet. Nemlig dette er skrevet saa at paa hver Side staaer to Piller, men det Exemplar hvorefter dette er udskrevet, har ikke været deelt i Pillere, men hver Linie har været skreven tvært over Siden, hvilket kand kiendes deraf, at nogle Stæder, som her først have været forskrevne, og strax igien af Skriveren ere blevne rettede, ere saaledes beskafne, at det som er skrevet feil, bør at staa, og rigtig staaer to Linier for eller to Linier efter det Sted hvor det har været uretteligen

indført, og igien er udsløttet: hvoraf man kand slutte, at i den Original hvorefter dette Exemplar er skrevet, har een Linie indbefattet ligesaa meget som her to Linier, hvilket kand tydeligen kiendes af Exemplerne: Exod. III. 14. ait: sic dices filiis Israël: qui est misit me ad vos. 15. Dixitque iterum Dens ad Moysen: i Oversættelsen staaer: han sagde: sjo ikalt tw sighe Israëls Sønær, hwilken som ær han sendæ mik til edher. Ok gudh sagde igæn til Moysen: Strax efter de Ord til edhr er anden gang skrevet, men ogsaa igien udsløttet disse Ord: sjo ikalt tw sighe Israëls Sønær til edher, heraf kand man slutte at disse Ord har været Begyndelsen udi en Linie i Originalen og samme Linies Ende har været han sendæ mik, og Copiisten i stæden for at see til den følgende Linie som har begyndt af til edhr har seet til Begyndelsen af den som hand allerede havde skrevet, og derover skrevet halvdeelen deraf anden gang. Saaledis er det ogsaa skeet Ex. IX. 19. hvor de latinske Ord lyde saa: Mitte ergo jam nunc & congrega jumenta tua & omnia quæ habes in agro. Homines enim & jumenta & universa quæ fuerint foris, nec congregata de agris, cecideritque super ea grando morientur. Oversættelsen er denne: Forthi send nu ok sammensankæ thinæ ôghæ æller fææ oc allæ thinghæ hwilke som tw haffwer i agheren. Forthi menniske ok ôghæ ok allæ thinghæ, hwilke som skullæ wordhe pafwnnæ utæntil ok ikke wordhe sammensanknæ aff agheren, ok hawl skal fallæ paa thm the skullæ döo. Efter de Ord: som tw haffwer i agheren er forskrevet: forthi menniskæ ok ôghæ ok alle thinghe, hwilke som tw haffwer i agheren. Hvilke Ord ogsaa paa saadan Maade ere sammenblandede af adskillige Linier. Ligesaadan og endnu tydeligere Skriversfeil staaer Exod. XIX. I. Cumqve audisset Jethro sacerdos Madian cognatus Moyfi omnia quæ fecerat Deus Moyfi & Israeli populo suo: Thæn tihd Jethro Madians præst Moysis frænde haffde hört allæ thinghæ hwilke som Gudh haffde giort Moyfi ok Israel sith folk: efter det Ord Israel har staaet forskrevet og er udsløt sin frænde, og i stæden derfor skrevet sith folk. Denne Skriversfeil kand ikke være begaaet af Oversætteren, men af Copiisten: den viser ogsaa hvor lange Linierne har været i det Exemplar hvorefter hand har skrevet, nemlig at det Ord frænde har været det første i den Linie som da var skrevet til Ende.

Oversættelsen er giort lige efter versionem vulgatam, hwilken Oversætteren, foruden at konsulere Grundtexten og andre Versioner, trosli-

gen har efterfulgt endogsaa hvor vulgata versio tager fejl: saasom Gen. XLIX. 10. Konnyngkens Wondh æller spiræ skal ikke borthæntes aff Jwda ok hertwgh æller leedher aff hans lændh, swo længhe til han skal kommæ, hwilken som skal sændes æller ær sændeskullenhdes, ok han skal wordhe folkens æller hedningens bythelse. Anledningen dertil at det Ord Silo er wrigtig oversat har versio vulgata givet, i hvilken staaer: Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qvi mittendus est & ipse erit expectatio gentium. Saa har Oversætteren ogsaa efterfulgt vulgatam i at nævne Jethro i stæden for Reuel. Exodi II. 17. hwilkæ som thæn tidh the haafde igæn kommæt til Jetro sin Fader. Thi ligesaa staaer der paa Latiin, quæ cum revertissent ad Jethro Patrem suum. Saa og Exodi XXXII. 28. cecideruntque in die illa quasi triginta tria millia hominum: ok ther fiollæ æller the floghe iheel thn Dagh so som tree ok tredivæ twsfende mæn næske. De tredive tusinde har vulgata tillagt, Texten siger ikkun tretusinde, som og LXXviralis versio lader det blive ved. Saadan en Feil findes ogsaa 3. Regg. XXII. 26. hvor vulgata versio lyder saaledis: maneat apud Amon principem civitatis, & apud Joas filium Amelech, der har den Danske Oversættere brugt diss: Ord: ok han skal blyfwe hoos amon stadsyns höfding ok hoos Joas Amalechs Søn. Udi vulgata er det nomen appellativum Hammelech Kongen bleven til et nomen proprium; hvilken Bildfarelse er beholdet i Dansken, og desforuden endnu et Bogstav forandret, hvorover Joas kaldes Amalechs Søn, da hand skulde heede Kongens Søn.

Som det er med alle Oversættelser, saa og med vulgata i den Henseende, at den Interpres i visse Stykker har sine egne Meeninger som andre Oversættere og Fortolkere ikke have. Disse beholder da vores Danske Oversættere gandske troligen: som Gen. XXX. 13. have de fleerste Oversættere meent at det var raadeligst at beholde det Hebraiske Ord Dudaim uforandret; men vulgatus interpres har meent, at det maatte være den i Troldfolkes Overtro saa navnkundige, som hos Medicos ubrugelige Urt mandragora: hvorfor ogsaa denne Danske Oversættere fordanser dette Vers saaledis: utæn Rwben gik wt j hwedæns skyrdens tidh, ok pafan mandragoras then yrt. Saaledis har ogsaa vulgata Gen. XXXV. 16. oversat de Ord: כברת רך om Marsens Tiid som da var, da det betyder en visse Længde af Veyen: egressus autem inde venit verno

tempore ad terram quæ ducit Ephratam: ligeledes lyder den Danske Oversættelse: utæn han tædæn wtgonghen kom j worens tymæ j eth landh, hwilken som ledher til Efrata. Men Exodi II. I. 2. viger vel ogsaa vulgata noget fra Textens Ord men ikke fra dens Mening, hvor det heder: egressus est posthæc vir de domo Levi, & accepit uxorem stirpis suæ. som ogsaa i den Danske Oversættelse: ther æfttær utgik en Man af Leuis hws, ok han thog hwsfrw aff sin eghen Slækt. Ved denne Oversættelse kand en Læser spare mange unyttige speculationer som den kand giøre sig som læser i sin Version, at Jochebed var Levi Datter, nemlig, om dette Amrams Giftermaal var imod de forbudne Led, og hvorledes hand kunde have sin Faders Fæster til Egte, item: hvor mange Aar Jochebed var ældre da hun uden Mirakel fødte Maria, Aharon og Mose, end Sara da hun ved et særdelis Mirakel fødte Isaac. o. s. f. Saa lykkelig har vulgata versio ikke været Ex. XXXIV. 29. hvor den tillegger Mofi Horn: & ignorabat quod cornuta esset facies sua; hvorudi ogsaa den Danske Oversætter følger hannem: han ikke wistæ ath hans anlath war hornet. Num. XX. 6. har vulgatus interpretes gjort et Tillæg som hverken staaer i den Hebraiske Text ikke heller i Lxxvir. versione: clamantque ad Dominum atque dixerunt: Domine Deus, audi clamorem hujus populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ vivæ, ut satiati cesset murmuratio eorum. hvilke Ord ogsaa denne Danske Oversættelse ikke har gaaet forbi, men fordanser dem saaledis: ok reptæ til Hræn, ok the sagdhe: Hræ Gudh hör thettæ folkæns roop, ok opladh thm thit liggendhefææ leffwendhe watns kildhe ath the mættæ ther kwr afladhæ. At Adam er begravet i Hebron er en Meening som er grundet paa den Feil ved hvilken dette Ord Jos. XIV. 15. hvor det staaer som Appellativum er anseet for et nomen proprium, saaledis sætter vulgata: Adam maximus ibi inter Enacim situs est: hvilken Meening ogsaa forbemelte Danske Oversættelse beholder, og lyder saa: Største Adam var lawt thær blant Enachim.

Kong Sauls første Krigstog var imod Nahas Ammoniternes Konge: hvor lang Tiid det skeede efter at Saul var bleven Konge staaer ikke i den Hebraiske Text, men i den Danske Oversættelse staaer: och thet war gjort saasom, æfttær manith: hvilken Omstændighed ogsaa findes i vulgata, men Grund dertil er ikke at finde.

2 Sam. IV. 6. er ogsaa tillagt i Latinen saa og i denne Danske Oversættelse en Omstændighed som ikke staaer i Texten, hvor der fortælles om Iffothets Død, nemlig: ok hwilans dörwoghtirke renlænde hwedhe soff.

Denne Oversætter har ofte vildet vise sin Ferdighed udi sit eget Sprog ved at oversætte eet Latinsk Ord med mange Danske, og at sætte mange synonyma tilsammen, saasom Gen. XXXVII. 35. utæn allæ hans frælsæ söner sammenfankedhe sigh, at the ikuldhe smöræ eller smidigh eller blidhgöræ Faderens forgh. Paa Latini staaer der ifkun det eeniste Ord lenirent, hvor det saaledis lyder: congregatis autem cunctis liberis ejus ut lenirent dolorem Patris.

Saaledis er ogsaa Potiphars Betiening ved Pharaos Hof beskrevet med flere Ord v. 36. Pharaonis geldingh, ridderkaps mæster eller hofmæster da der paa Latin ifkun staaer eunuchus Pharaonis magistro militum: Det Ord prosperè agens som er brugt om Joseph c. XXXIX. 2. oversættes paa to Maader som begge ikke ere ret bequemme: Ok han war man j allæ thing lykkelighe eller salighe görendhe. Men det Ord locus palustribus som bruges hvor der tales om de syv deilige Køer som ginge i Græs er vel nok fordansket: ok the föddes i kæræs eller mosæs stædher. c. XLI. 2. Den herlige Prydelse som Joseph blev given af Pharaos beskrives saaledes paa Latin: vestivitque eum stola byssina & collo torquem aureum circumposuit. og paa Dansk: ok han klæddhe hannom j blialdzstol ok han omkringsættæ guldringher eller halsbondhæ eller guldkædher om hans hals. Gen. XLI. 42. Ex. XXI. 23. er den hebraïsmus som vulgatus interpres har beholdt: reddet animam pro anima gandske rigtig forklaret han skal igængiffwe siæl for siæl, thet ær Liff for Liff. Det Ord funiculum som staaer Jos. II. 22. appendit funiculum coccineum in fenestra, oversættes her: hon vthængdhe röôdh strengx rep ællær cledhe j windwgeth. Jud. XIII. 20. proni acciderunt in terram: the fiöllæ redhebonæ eller pagrwe j jordin. J sær har Oversætteren brugt mange synonyma, hvor han enten har indfort det Latinske Ord selv som staaer i Texten eller brugt noget andet fremmed Ord hvilket er steet mange gange, hvorpaa jeg ogsaa vil anføre nogle eksempler: Gen. XII. 3. jæk skal wælsignæ wælsignændhe thic, ok skal maledide them ther maledidhe eller forbanne thic, ok j thic skullæ benedicidæs æller welsignes allæ jordens frenskap eller slektæ. Gen. XXIV. 67. siges om

om Isaacs Kierlighed til sin Hustru Rebecca: ok swo möghz ælste han hønnæ at han tempereret æller mynder giordhe forgen som hannom haffdæ tilfallet aff sin moders dôth. Gen. XLIX. 17. fiat Dan coluber in via, cerastes in femita, mordens unguis equi, ut cadat ascensor ejus retro: Dan skal wordhe skoworm j weyæn ok cerastes so heten de orm pa latine j stiæn bittende hæstæns howæ, at hans opfarende man thet ær ridende man skal fallæ til baghæ. Exodi XXIIIX. 24. Rationale & superhumeralæ, tunicam & lineam strictam, cidarim & balteum: dette fordansker Oversætteren saaledes: Rationale paa latine thz kledhe som var tæst pa eth kledhe pa biscopens axell som hether superhumeralæ pa latine, ok thet hether ephot paa greke, ok en kiortel linnyth ok trongh, ok biscopshat æller kronæ ok bæltæ: det er ikke fuldt rigtig at Oversætteren falder den ypperste Prest Biskop, og endnu mindre at hand anseer ephot for et Græksk Ord. cap. XXV. 3. 4. aurum & argentum & æs, hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctam: Guld, sylff ok eer, jacintum then gemsten ok purpuram, ok røth lyth æller kledhe tyfwer lydhz ok blyaleh. Den Forflaring then gemsten kunde Oversætteren vel ladet blive borte. Thi Gemsteenen hyacinthus kunde hverken bruges til Rindegarn eller Jslæt, men vel den Uld som havde samme Farve som denne Gemsteen eller Edelsteen. Lev. VII. 12. collyridas olei admistione conspersas: colliridas pa latine, thz ær eth hondæ brôdh sprengdæ mz oliæns tilblandelsæ. I Sam. XX. 5. ecce calendæ sunt crastino. See kalænde ære morghen. Undertiden har Oversætteren vildet vise sin Lærdom ved at fremlede et latinsk Ord udaf sit primitivo, hvilket nogle faae stæder har kundet skikke sig, men paa de fleerste Stæder falder noget urimeligt. Saaledis vil hand endelig derivere cæremonia af det Ord cera d. e. Vox, som Gen. XXVI. 5. eo quod obedierit Abraham voci meæ & custodierit præcepta et mandata mea et ceremonias legesque servaverit: Forthy Abraham lyddhe min røst, ok gömde mine budh ok bydelse, ok han gömde höktide giordhe mz wox som ær woxlyws ok lowæ. Den samme derivation bruger Oversætteren ogsaa Lev. V. 15. IX. 3. Num. XV. 22. og 4. Regg. XVII. 37. fordansker hand de Ord: ceremonias qvoque custodite saaledis: ok gömer woxelighe ok andre gudelighe Lowe. Gen. II. 23. plejer en hver Oversætter at beslitte sig paa i sit Sprog at finde eller selv at giøre et Ord, som kand bemerke Qvinde, og have nogen Liig-

hed, med det Ord som i samme Sprog betyder en Mand, saasom paa Hebraisk Isch en Mand og Ischa en Kvinde svarer til hverandre: saaledis har og den latiinske Oversætter, da hand i sit Sprog ikke fandt noget beqvemere, brugt det Ord virago: Dette latiinske Ord har da ogsaa vores Danske Oversætter vildet beholde og forklare saaledis: ok Adam sagde: Thz been ær nw af mynæ been, ok kôth aff mith kôth, hon skal kallæs virago pa latinæ, forthy hon ær taghæn aff man, forthy vir thz ær man, ok ago jæk giör, for hwilkæ thing männæskæn forladher fadhr ok modher ok skal tilhøre sin hustrw &c. Det Stæd hvor Abraham var født, og hvor hand først blev kaldet af Gud, havde det Navn Ur, og laae i Chaldæa; men da dette Ord Ur paa Hebraisk ogsaa betyder Tid, har ikke allene Joderne opdigtet, men endog mange Christne antagen den Fabel, at Abraham og hans Broder Haran for den sande Religions Skyld vare blevne af Chaldæerne kastede i en gloende Dvn, og at Haran derudi blev opbrændt, men Abraham af Gud ved Englen Michael udført derfra uskadt: Dette har ogsaa vores Oversætter vildet give tilkiende, og derover fordansker hand Texten saaledis: Gen. XI. 28. ok Aran dödhe for Thare sin fader i sin föthefels landh i Caldeins Ur thz ær eldh, men derimod om Thare selv Abraham og Loth heder det v. 31. ok han wtledhe thm aff Caldeinis lys æller jnnæntændelse. Ex. VII. 3. har Oversætteren vildet vise at ostentum kommer af ostendo, og derfor oversat disse Ord: multiplicabo signa & ostenta mea in terra Ægypti, saaledis: jæk skal manikfoldhgöra mynæ jertegnæ, ok mynæ tilkommendhe tings tegnelse i egiptes landh: men paa dette Sted har denne Bemærkelse ikke egentlig Sted; og ligesaalidet passer den sig cap. XI. 10. hvor den ogsaa er anført:

Ut victima deriveris à vincendo og hostia ab hostibus har allerede Ovidius sagt Fast. l. I.

Victima quæ dextra cecidit victrix vocatur,
Hostibus a domitis hostia nomen habet.

Saa det kand vel være sandt: Smidlertiid passer denne observation sig ikke alletiid i en Oversættelse, dog har vores interpres brugt den Deut. XII. 11. hvor hand verterer hostias: offer for fynændhe överkompnæ æller forwinneskullændhe: saa og Jos. XXII. 29. victimas: offer-

offrelse for findene öwærkomne. Hvad *currus falcati* betyder Jud. IV. 13. har hand ikke aldeelis vel exprimeret, naar hand sætter: nyhwndhrede hagødhe woghne ællr kroghedhe som figle. Men endnu mindre beqvem er den Maade som hand bruger at derivere *vestibulum* af det Ord *vestis*, da hand oversætter de Ord Lev. III. 8. *quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi*, saaledis: hwilkæt offer som skal offres j witnebyrdens boligæns wapnehws ællr klædehwæth. Mee-ningen bliver snarere formærket end oplyst ved den Forflaring over det Ord Phase, som staaer Jos. V. 10. hvor Texten: & fecerunt Phase *quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Jericho*, saaledis er oversat: ok the giorde fase thz ær gangh j manædæns fiortendhe dagh til aftenen j jhericos markelighe stedhe. Lev. XVI. 13. staaer om Aharons Forretning udi det Allerhelligste, med at legge Rogelse paa Gløderne: *Nebula eorum & vapor operiat oraculum*. Det er oversat: theresthoghæ ællr fugtugheet ællr røgh skal hølæ bönhwset i hwilket folket thog gudelighe swar: Det Ord *Oraculum* betyder her det samme som *propitiatorium*, men at Oversætteren kalder det *Bonnehuus* er ubeqvemt, hand har sigtet dertil at det kunde derivatives af *orare*. Jud. XI. 18. ere de Ord: *Arnon qvippe confinium est terræ Moab* oversatte: Sannelighæ arnon ær moabs næste Land, ællr næste lighende land: hvor Oversætteren har udaf det Ords *confinium* Brug taget Anledning til den Forseelse at hand har anseet *Flodens* Navn *Arnon* for et Lands Navn. Det Ord *pulmentum* kommer vel af *puls* som betydter Grød, men dog er den Oversættelse urigtig, naar Num. XV. 19. *ita & de pulmentis dabitur primitiva Domino* er saaledis fordansket: swo skulle j ok giffwe hren förmere delæ aff kræsnæ, ællr södhe madhe, ællr grødhe som man edhr utan brödh: ihvormange variationer Oversætteren har brugt, saa har hand dog ikke ramt den rette Meeaning. Thi her forstaaes ved dette Ord *Deig* som *Brød* bliver giort af.

Mange steds har Oversætteren og taget feil, derved at hand ikke retteligen har forstaaet det *Latiinske* Ord som hand skulde oversætte: saaledis er det gaaet med det Ord *perdere* Deut. X. 10. & *te perdere noluit*, som er urigtig oversat: ok han vildæ ikkæ fortabæ thic: med det Ord *cuneus* Deut. XX. 9. *unusquisque suos ad bellandum*

euneos præparabit, som er oversat: hwær theræ skal tilredhe finæ spizæ til strideskwlænde: med det Ord tumulus Gen. XX. 51. en tumulus hic & lapis quem erexi, som er oversat: See thene graff ok steen hwilken som jæk opreste. Jos. II. 28. Qui succendit urbem (Hai) fecitque eam tumulum sempiternum, som er oversat: hwilkin som brændhæ stadin ok giordhe hannom til ewinnelighe graf. Med det Ord inclytus Gen. XXXIV. 19. & ipse erat inclitus in omni domo Patris sui, som er oversat: ok han (d. e. Sichen) var from ok ærligh i alt sith fadærs hws. Med det Ord titulus Gen. XXXV. 20. erexitque Jacob titulum super sepulcrum ejus (i. e. Rachelis) som er fordansket saaledis: ok Jacob opræftæ Lofflens tegn over hænna graff. Med det Ord circumduco: I Sam. V. 8. circumducatur arca Dei Israël, & circumduserunt arcam Dei Israël, som er oversat: Ifrls gudz ark skal omkringh kledhæs ællr föres, ok the omkringkleddæ Ifrls gudz ark. Med det Ord hodiernus 2 Sam. XVII. II. & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hodierna. Som er oversat: ok hren skal igeen giffwe mik goth for thænne dawlighe forbannelse. Med det Ord pueris mangestæds som Gen. XL. 20. qvi (Pharao) faciens grande convivium pueris suis, som er oversat saaledis: hwilkæn som görændhe sine börn stort gildhe. Saa og Ruth. II. 9. mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi: forthy jæk böödh mine börn, ath ængin skal ware thik mödheligh ællr wmaghelighe. I. Sam. IX. 5. dixitque Saul ad puerum qvi erat cum eo: Saul faghde til siit barn som war med hannom. Med det Ord ergastulum Ex. VI. 6. Qui eduxerim vos de ergastulo ægyptiorum, som er oversat: hwilkæn som jæk skal wtledhe edhr aff egypciis mäns mörke hws ællr fördömdhe mäns stæd; med det Ord messis I Sam. XII. 17. numquid non messis tritici est hodie, som er oversat: ær ey j dagh hwedhæns skyrdh ællær sæædh, da dog Sæd og Høst ikke er det samme. Med det Ord maleficus, hvilket Oversætteren har fordansket efter dets derivation og ikke efter vulgati interpretis Meening Ex. VII. II. vocavit autem Pharao sapientes & maleficos som er oversat: uthæn Pharao kallede wise ok ond gernyngesmänn. Med det Ord nepotes hvilket fornemmeligen betyder Sonne - eller Daaters Sønner, men Oversætteren har best været den Bemerkelse bekiendt at det betyder

tyder Søſter-Sønner, ſom hand ogsaa bruger ſamme Ex. X. 2. & narres in auribus filii tui & nepotum tuorum, ſom er overſat: ok tw ſkalt kwngiøræ j thin ſöns ok thin ſyſterſönners öræn. Med det Ord latrones, hvilket vel paa latiin fand bruges til at bemerke Soldater, men det gaaer ikke an at falde dem paa Danſk Røvere, hvilket dog er ſkeet 2 Sam. IV. 2. hvor Principes latronum er overſat röſfwernes höfthinghe. Med det Ord mutire hvilket Overſætteren har meent at ſkulde betyde at blive dum, fordi mutus betyder dum. Ex. XI. 7. apud omnes autem filios Iſraël non mutiet canis, hvilket er overſat, utan jen hwnd ſkal ey wordhe dom hos Irls ſö-nær. Med det Ord pupillus Ex. XXII. 22. viduæ & pupillo non nocebitis, ſom er overſat: ænker ok modherlöſſ börn ſkulle j ikke ſkadhe. Med det Ord ſabbatum, ſom Overſætteren ikke har agtet paa at det hos Joderne betyder Løverdagen, naar hand overſætter de Ord: Exod. XXXI. 13. videte ut ſabbatum meum custodiat, ſaaledis: ſeer til at j ſkulle gömæ min höktidhæ dag ællr ſyndaghen. Med det Ord initiati Num. XXV. 5. occidat unusquisque proximos ſuos, qvi initiati ſunt Beelphegor, ſom er overſat: hwær man ſkal ihieſlaae ſynæ nabo, hwilkæ ſom begyntæ belphegor. Med det Ord manſit Deut. I. 4. Og Regem Baſan qvi manſit in Aſtaroth & in Edrei, ſom er overſat: Ogh baſans konnyngh hwilkæn ſom bleff i Edrai. Med det Ord crabrones Deut. VII. 20. inſuper & crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, ſom er overſat: ok Hræn thin gudh ſkal framledhæ ællær ſændhæ paa thm ormæ flywendhe hwilkæ ſom hedhe eſkarabei paa latinæ hwæſſæ ællær brymſæ. Her har Overſætteren enten havt et meget wigtigt Exemplar, eller hand har confunderet med hverandre to Ord, ſom har gandske adſkilt Bemerkelſe: med det Ord prævaricari ſom ſtaaer 4 Regg. I. I. prævaricatus autem eſt Moab in Iſraël, hvilket er ſaaledis fordanſket: uthæn Moab öwergik ællær haltedhe i Iſrael.

Det ſynes mig ogsaa, at det latinske Exemplar ſom vores Overſættere har brugt og efterſolat, ikke maa have i alle Maader været rigtig, men havt en deel Skriverfeil. ſ. G. Gen. XXXVI. 39. isto quoque (Balanen) mortuo, regnavit pro eo Adar: i denne Orden

synes Ordene ikke at have staaet for Oversætteren: thi ellers havde hand vel ikke fordansket dem saaledis som hand har gjort, nemlig: ok thn tidh han war dôth for hannem regnered ællr styrdhe Adad. Saaledis maa der ogsaa have været en *Skriverfeil* Jos. XIV. 6. hvor der staaer og bør staae: locutusqve est ad eum Caleb filius Jephône Cenezæus, men i *Dansken* staaer: ok caleph oc filophone Cenezeus taledhe til hannom. Saadan en *Feil* maae vel ogsaa have været Jud. II. 1. hvor disse Ord: ascenditqve angelus Domini de Galgalis ad locum flentium ere saaledis oversatte: ok Hræns ængil w pfoor af Galgala til flydendhe stæth, hvoraf man kand slutte at i *Latinen* haver staaet flentium i stæden for flentium. Saa maa ogsaa *Oversætteren* i sit latinske *Exemplar* have fundet og læst gemini i stæden for Jemini, naar hand oversætter disse Ord I Sam. IX. 5. numqvid non ego filius Jemini? saaledis: ær jæk ey twillings søn? Det er og troeligt at hand i stæden for det nomen proprium Machmas har læst machinas, og for den *Uarsags Skyld* oversat de Ord. I Sam. XIII. 23. egressa est autem statio Philistiim ut transscenderet in Machmas, saaledis: wthæn Philistiims samlingh wtgik at the skulde öwerfare wærnæne ællær bygnyngene ællr plankene. *Slig Anledning* maa vel *Oversætteren* ogsaa havt til at forøge *Azariæ Juda Konges Regierings Tid*, som i sig selv var langvarig nok, og at legge endnu 40. *Uar* dertil. Thi omendskönt nu staaer i vulgata versione 4 Regg. XV. 22. anno quinquagesimo Azariæ Regis Judæ, saa maa der dog have staaet anderledes i det *Exemplar*, hvoraf der er sat paa *Danske*: i azaries Judas konnynghs halffæmtæstintywe aar. Saadan *Oprindelse* maa vel ogsaa de mange urigtige og urimelige nomina propria have som findes i denne *Oversættelse* f. E. Ejula i stæden for Havila I Sam. XV. 7. ab Hevila donec venias ad Sur quæ est è regione Ægypti er oversat: Fra ejula sa længhe han kom assur æmod egyptes righe. Det er ilde gjort at Ejula er sat i stæden for Havila, og værre at assur staaer for Sur. *Uharons Søns Navn* Abihu er omdannet til abywth. Lev. X. *Palthiels Navn* til Phalaël, 2 Sam. III. 15. *Deboræ Navn* til Delbora. Jud. IV. og V. *Dalilæ Navn* til Dalida. Jud. XVI. *Israels Konge Jehu* er overalt i den heele *Historie* kaldet Hyen f. E. 4. Regg. IX. 2. cumqve veneris illuc, videbis Jehu fil. Josaphat filii Namfi: nær thw kommær thiidh, tw skalt se Hyen Josaphatz Namfi søns søn.

Oversætteren har ikke forsømt, hvor hand kunde have Anledning dertil, at indføre om ikke de Papiske Lærdommer, saa dog saadanne Gloser som kunde høre til den Kirkes egne Lærdommer eller Dykkelser: Jeg har tilforn anført, hvad hand har brugt for Leilighed til at nævne Borlyst, hvilke at forære til Kirker i den Papiske Dykkelse holdes for en stor Forthieniste. Ligesaa tvungen er den Naade paa hvilken hand anfører cognationis spiritualis Navn Lev. XII. 14. Thi der forbydes at bedrive Blodskam med sin Farbroders Hustru: Ordene ere her saaledis fordanskede: ok thu skalt ey gaa til hans hustru hwilkæn som samænfoyes thic j swawerskap ællr andhelige frenskap. Kirkemessen er udi den Papiske Kirke en meget profitable Dykkelse: paa det nu denne ogsaa kunde findes i Biblen, har Oversætteren brugt Anledningen som hand fandt Num. VII. II. og fortolket de Ord: in dedicationem altaris saaledis: i alterens wiælle ællr kirkemessæ. Den meget herlige Nytte som Faste har, til at giøre et Menneske meere og bedre disponeret til Andagt end han ellers kunde være, er i Papisernes Dyne ikke nok til at recommendere Faste, men de legge dette dertil, at man derved fortiener Guds Naade og bliver retferdiggiort; hvilket ogsaa vores Oversættere har villet indføre, dog paa et meget ubequemt Sted, nemlig hvor hand skulde oversætte disse Ord om Paaskefestens holdelse juxta omnes ceremonias & justificationes ejus, Num. IX. 3. hvilke hand fordansker saaledis: hofs ællær æftær allæ thæs høktidne mz Wox ok madens affholdellæ ok rætwissæns görellæ: det er, siger jeg, et meget ubequemt Sted. Thi til Paaskelammets Spisning horte hverken Bør ey heller Afhold fra Mad; men det har vores Oversættere villet sige, at justifications d. e. Retferdiggiørelse skeer ved Faste og gode Gierningers Dvelse. Det er bekiendt hvor høyt at Pilegrims Reiser ere anseede i den Papiske Kirke; men man skulde ikke lettelig giort sig Tanker om, at finde dem indført paa det Sted udi Ruths Bog, hvor vores Oversættere har nævnet dem, nemlig ved Elimelechs Reise: hvor hand har oversat de Ord: ut peregrinaretur in regione Moabitide Ruth. I. I. saaledis: ath han skwldde fare pelegrims færdh j moabitides eige.

Det Forsæt som Oversætteren har havt, nonagteligen at efterfølge sin latiinske Text, har voldet, at hand har mange selvgiorte, og paa en tvungen

tvungen Maade sammensatte Ord. f. G. hand har meent, at det brugelige Danske Ord at forhærde var ikke kraftigt nok til at exprimere det latinske indurare, derfor har hand selv gjort et andet nemlig inhærde, og Ex. IX. 21. oversat de Ord: ego indurabo cor ejus, saaledis: jæk skal inhærde ællr inentilhærtgøre hans hierte. Saadan en Version findes og Lev. XXIV. 19. hvor de Ord: qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum ere oversatte: hvo som innænfører noghn syn byman smittæ ællr Laft. Det Ord Bymand indbefatter ikke alle dem som det Ord Næste skal betyde; men det Ord innænfører er selvgjort. Paa saadan Maade har hand ogsaa villet exprimere det Ord conflatis, naar hand oversætter de Ord Ex. IX. 16. & fecisse vobis vitulum conflatilem saaledis: ok haffde giorth edhr tamblæsælighæ kalff. Saa og det Ord fusile som hand ogsaa fordansker Jud. XVII. 3. hvor der staaer sculptile atqve fusile saaledes: wdfkorith ællr wthgröpt thingh ok samænblæsligt ællr gydheligt jeldin. Sligt usorstaeligt Ord har hand ogsaa sat i stæden for irrigare Jos. XIII. 3. hvor der staaer: â fluvio turbido qui irrigat Ægyptum, hvilket hand oversætter saa: af wclar ællr wren flodh hwilken jnnænwædhær Ægipten,

Der findes ogsaa her og der mange constructioner som ikke have Sted i det Danske Sprog, som lige saa lidet kand taale Latinismos, som det Latinske Sprog kand fordrage Danismos: Saaledis er den Talemaade majores natu exprimeret Ex. XIX. 7. & convocatis majoribus natu populi: ok thn tidh han haffdhe sammenkallet størrere Israëls folk afförzell. Saa og Ex. XX. 15. Non furtum facies er oversat: thw skalt ey gøre styld. saa ere de Ord: sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo: Lev. VII. 26. oversatte: ok j skullæ ey tage j math all dyres blodh: endnu mindre forstaeligen ere de Ord arreptisque Nadab & Abihu filii Aaron thuribus, imposuerunt ignem & incensum desuper. Lev. X. 1. oversatte: Nadab ok Abywth Aarons sönær tiltagnæ rögælskar the sættæ eldh ok brennendhe offer owenpa. Saadan Latinismus er og Lev. XI. 8. hvor de Ord: horum carnibus non vescemini ere oversatte: j skullæ ikke ædæ theres ködhæ saa og Num. XI. 4. hvor de Ord: quis dabit nobis ad vescendum carnes? ere oversatte: hvo skal giffwe oss ath ædhe ködhenæ. Thi det Ord Kiød har i det Danske Sprog ingen pluralem. Saa salder
og

og den Oversættelse ikke ret vel, naar de Ord Deut. XX. 10. Offeres ei primum pacem ere saaledis fordanskede: først skalt thw offre ællr byde hannom fridh. Lev. XIII. 11. staar contaminabit itaqve eum sacerdos, denne ubequeme Oversættelse har den danske interpres formildet ved et Tillæg, saaledis: forthy skal prestæn sinittæ hannom, thet ær at han skal dôme hannom at ware swo. Men 2 Sam. XIII. 3. staar en Latinismus, som slet ikke lader sig undskylde, da de Ord: erat autem Amnon amicus nomine Jonadab, ere saaledis oversatte: wthn Amnon war een win Jonadab aff Naffn. Ikke meget bedre er den som staar cap. XIX. 11. hvor de Ord: quare non confodisti eum cum terra? ere oversatte: hwi sammængroft thw ikke hannom mz Jordin. og cap. XX. 5. hvor de Ord: & moratus est extra placitum, qvod ei constituerat Rex, ere saa oversatte: ok han dwaldhe wthn behaffwelighz hwilkith som konnynghn hafde skikkæth hannom. Saa er det ikke heller got dansk naar de Ord 3. Regg. VII. 14. artificem ærarium ere oversatte: ereligh konsteligh man; En heller kand det danske Sprogs Natur fordrage den Stil, som er bleven brugt til at oversætte disse Ord 4. Regg. IV. 39. ut colligeret herbas agrestes, invenitqve quasi vitem sylvestrem: de ere saaledis fordanskede: ath han skulde sammensankæ agghærlighe yrtær, ok han pafan swo som skoweligh wynbærtræ.

Til Latinismos kand man ogsaa henføre de selvgiorte gerundia og participia futuri temporis baade activa og passiva, som vores Oversættelse har indført i sin version, sammensatte af Ordet som skulde oversættes, og det danske verbo auxiliari at skulle. Exempler herpaa forekommer paa hver Side: jeg vil ikkun anføre nogle faa, saasom Ex. XXX. 18. facies & labium æneum cum basi sua ad lavandum hwilke Ord ere saaledis oversatte: ok tw skalt gøre ereligh ællr aff eer watnkaar mz sin grwndel til at toofkullændæ: saaledis verteres Lev. XI. 13. vitanda: flyskullende. Num. IV. 16. concinnandus tilredheskullændhe.

Num. XX. 5. bibendum: drykkeskullendhe.

Num. XXXII. peccaturi: syndæskullænde.

Deut. IV. possessuri: æyeskulende.

Jof. XI. 6. vulnerandos: faargøreskulændes.

Jud. V. 14. ad bellandum: til at strideskulændhe.

Efter som dette Skrift er saa gammelt, saa forekomme derudi mange Ord, som nu i vore Tider enten ere aldeelis eller næsten ubrugelige og forældede f. E. det Ord *oghe* betyder i denne version det som jumenta betyder paa latiin Gen. IIX. 1. Uthen hræn j hughkom noe ok dyren ok øghen som ware mz hannom j arkæn. Understaa betyder her det samme som nu omstunder at forstaae. v. 12. an han bidde æn framledhes andre fywdaghe, ok han jgen wiste dwæn aff archen, ok hon kom til hannom at aftenæn bærendhe en oliebærtræes green i sin mwndh, forthy tha wnderstodh noe at watnene haffdhe affladhz paa Jordan. At höde betyder her at true, som Gen. XXVII. 12. See thin brodher esaw höder at flaa thic j hiel. Om betyder *Norbroder*: som Gen. XXIX. 2. Ok thw f kalt thaghe thic thædn hwstrw aff Labans dötter thin Oms. Vi skrive nu en *Kiortel*, men vores Oversættere skriver undertiden *Kiotel* f. E. Gen. XXXVII. 31. tulerunt autem tunicam ejus, & in sanguine hædi quem occiderant tinxerunt: æn the thoghe hans kiotel ok döpthe hannom j kitsens blodh, hwilkæn som the haffdhe flaweth j heel. Det Ord *hirsfeth* er nu gandske ubrugeligt, men forekommer her ofte, saasom Gen. XXXIX. 4. a quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum: aff hwilkæn han war foresæth allæ thinghe, han styrdhe hirsfeth sikh antwordhz ællr befalet. Det Ord *heel* er ogsaa ikke meere brugeligt i den Bemerkelse som det har Gen. XLIII. 27. hvor de Ord: *fanusne pater vester senex?* ere oversatte: ær ædher gamlæ fader hel ællr karf k? Saa og det Ord *tilnalke*, som forekommer Gen. XLVII. 29. hvor de Ord *eumqve appropinquare cerneret diem mortis suæ*, ere saaledis oversatte: then tidh han saa tilstandhe ællr tilnalke dötzens dagh, er ikke meere brugeligt. Deslige ste og *gyrnæs defiderare* som staar Ex. XX. 17. *Nec defiderabis uxorem ejus.* Ok thw skalt ikke gyrnæs ællr æftærstwndæ hans hustrw. Det Ord *jætte* som betyder en *Kiempe* er næsten uddød, men her bruges det, som Deut. II. 20. thet ær regnæth jættænæs landh ællær Jord, ok jættæ bodhe fordom j thet. Det Ord *Uaraad*, som betyder *insidiæ*, er nu lidet bekiendt, her forekommer det ofte, og skrives *aræth*, som Jud. IX. 25. *posueruntqve insidias adversus eum:* ok the sættæ aræth amoth hannom. Dersom man nu vilde sætte det Ord *welling*, hvor der skal forstaaes *Gryn*, saa var det meget uriatigt, men i vores Oversætterses Tiid, maa det dog have havt denne Bemerkelse, ligesom det tydske Ord

Ord Grütze har indtil denne Dag: Saaledis er her oversat det som staar I Sam. XVII. 17. accipe fratribus tuis ephi polentæ. Tagh thyne brödhre ephy thet ær træ skypæs malælse wellinghæ. De Ord som Oversætteren bruger til at bemerke et Ordsprog ere ubrugelige, men ikke ubequemme I Sam. XIX. 24. ok wtgik bisprok ællær ordqwede proverbium pa latine. Det Ord samwidende som hos vores Oversættere betyder det samme som paa latiin conscius, fand man meget vel forstaae, det danske Syrog kunde og vel trænge dertil, men det er dog ubrugeligt. 3. Kong. II. 44. ere disse Ord: tu nosti omne malum cuius tibi conscium est cor tuum, saaledis oversatte: thw west alt wnt hwilkit som thit hiertæ ær thic samwidhende. At det Ord Loft fand betydde folium er nu hartad forglempt, her bruges det f. E. man skal ikke borthæntes afthin flekt af Israels Loft, paa Latiin lyder det saa: non auferetur vir de genere tuo de folio Israël. At det Ord mær ogsaa paa dansk betyder Havet eller Stranden er ellers ikke bekiendt, men her bruges det saaledis: 3 Regg. IX. 26. j röthe mærs strandbrinkæ j Idumea landh. Det Ord Syle eller Syletræ, er vel ikke aldelis udaf Brug, men dog ey heller meget gængs; her ere de Ord 3 Regg. XIV. 17. cumqve illa ingrederetur limen domus puer mortuus est, saaledis fordanskede: thn tiidh hwn ingik hwissens syld barnith dödhe. Det Ord rete betyder her det samme som nu at opirre. S. E. 3 Regg. XVI. 2. ut me irritares in peccatis eorum: at thw skwldede rete mik j theres synd: saaledis og v. 7. ad irritandum eum in operibus manuum suarum: til at reteskulænde hannom i sine håndærs giærnynghe.

Det Ord priffwn er Frandsk, som staar 3 Regg. XXII. 27. mittite virum istum in carcerem: sændhær thænne man j priffwn. Det Ord töfwer, som her betyder to gange, gaaer ogsaa efterhaanden af Moden; her ere de Ord: 4 Regg. VI. 10. non semel neqve bis, oversatte: ikke jen tiidh ok ey töfwar. Det Ord bong bruger man ikke mere til at betyde Bulder, saasom det her forekommer cap. VII. 6. hvor Latiinen lyder saa: Dominus sonitum audiri fecerat exercitus plurimi, og Dansthen dertil er: Hræn lodh höre mögeth hærskabs lwdh ællr bongh. Saa: danne gammeldags Ord ere ogsaa disse: jærn anbwth ferramentum, sholigh talis.

Wæne putare.

Örhken, ödken, ötken eller ödhken desertum.

Samsæt, fœdus, êris.

Öbæ clamare. öbælsæ clamor.

Hylyæ vestire.

Kringlæ annulus.

bonedhe aulæum.

Bwghlere scutum, hvilket Ord ogsaa bruges paa Frandsk.

Dwnælighe gernyng opus polymitum.

Fæsten castra. uthæn eller utæn, sed, autem.

Dönælsæ suffitus. Skyrden messis.

Yrdelsæ supputatio, æstimatio.

Hion familia. Gænstæn statim.

Enktæ nihil. Brædhæ impetus.

Lwd tuba. Thærnæ ancilla.

Skirme dimicare.

Bratze monilia som ogsaa haver nogen Overeensstemmelse med Fransken.

Forhære vaftare. Wonstærk debilis.

Freythen fama.

Det vilde være uendeligt at opregne den Forskiel som er imellem den nu brugelige Skrivemaade og den som er brugt i denne Oversættelse, da der ikke allene er Forskiel imellem disse tre Skrivers Orthographie indbyrdes, men ogsaa een og den samme har ikke skrevet Ordene allestæds ligedan. Dog kand jeg ikke forbigaae at anføre nogle Exempler, saasom: rönfes nu skriver man reenses.

Logh Lov. Engeledes ingenleedes.

Öghne eller Öwin Dyne. Ællær eller.

Eldh Jld. jæk jeg. Ok og. Mik mig.

Thic eller thik dig. Slegt Slegt.

Twæandhæ tusinde. Owennæ eller Wwinner Uvenner.

Ilwghkomme ihukomme. Monæth Maaned.

Tighe tie. Belete Billede.

Orene ureene. Skogh Skov.

Jeghen Egen. Atheniste aleniste.

Nær naar. Wnth ondt.

Ærffwedhe Arbeide. Thw gaft du gavst.

Tw waft du waff. Tw komt du komst.

Wærliden Verden. Gemmen igiennem.

Afkin Uffen. Tilforin tilforne.

Hwilkin hwilken. Ængelin Engelen. ic.

Dog forekommer herudi megen Forandring, saa der findes skreven baade: hwilke og hwilkæ, prestæn og presten, paa og pa, brödh og bröth, at, att, og ath. &c.

Hieronymi præfationer ere ogsaa fordanskede, og indførte paa deres Stæder: Som hvor femte Mose Bog er til Ende, der staaer skrevet med rød Farve: hær ær Dewtronomium then bogh athænde, ok fortalin begyndes öfwer Josue ok andre tre bögher. Derpaa følger Hieronymi Fortale over Josuæ, Dommernes, Ruth og Esthers Böger. Desforuden staaer og forved Ruths Bog sammes Indhold kortelig forfattet, dog vidtloftigere end i vulgata. Hieronymi præfation findes ogsaa forved første Samuels Bog.

Udskillige Oversættere som for Reformationens Tid have oversat den hellige Skrift i et eller andet Sprog, have her og der lagt noget til udaf historia scholastica. I sær findes mange saadanne Tillæg i den Frandske Oversættelse som Guyart des Moulins haver giort, saa at den mangesteds snarere kand ansees for en Commentarius end for en Version.

Saaledes er ogsaa Nic. Malermi Italicenske Version beskaffen, som Titlen selv udviser som lyder saa: Biblia volgare historiata.

Ja endogsaa de tydske Oversættelser som ere giorte for Lutheri Tider, ere besmittede med en Deel saadanne Tillæg, ved hvilke interpreteres har forværret deres Arbeide, da de meente at forbedre det derved.

Denne gamle Danske Oversættelse er ogsaa ikke aldeles fri derfor; dog er Tallet af disse Tillæg iskun lidet. Saadant et findes indført Ex. XIII. efter det 19de vers. Dog staaer paa Bredden tegnet derved:

gloffa : det lyder saa : thn tidh the skulde thagæ Joseps been mz thm tha haffde flodhn gonghz wp aff en flodh som hethr nilus ok hwlth Josephs graff, at the wiste ikke hwar hon war, tha sam et faar i watnæth mz ængelæns hiælp ok wiste thm graffwen.

Hvor det tolvte Capittel i fierde Mose Bog er til Ende, indføres en viidløftig Fortællelse om Moses Barndom og Ungdom, som er længere end at den er værd at udskrive; den begynder saaledes: forthy hær göres amynelse aff Maria Moyses systær, tha skriffwer jæk her tw mærkælighe thingh, som vor hræ gjorde mz Moysse, eth j hans barndom, annat i hans Ungdom, ok the staa j en bogh som hedhr scolastica hyistoria, hwilkæ jæk kan ikke hittæ i biblia.

Efter det 25. Capittel i første Samuels Bog følger en Sammenligning imellem Kong Saul og Dievelen, saa og imellem David og en Mand som er stærk i Manden: som sluttet saaledis O Sce Dauid bidh for off. Derpaa en Sammenligning imellem David og Christum, Philisterne og Dievelen. Ved Titlen af det 31 Capittel staaer iligemaade saadan en Bøn: hiæl Sce Dauid.

Disse ere de Efterretninger som ieg har kundet give om dette
nypperlige og usfatteerlige MSt.